

УДК 35:352

Остапчук Т.М.,
викладач кафедри управління
муніципальним розвитком,
Академія муніципального розвитку, м. Київ

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВЕЛИКИХ МІСТ

Анотація. Поява, існування і розвиток великих міст стосується всіх компонентів природного середовища. Незважаючи на прагнення до створення у великих містах найбільш комфортних умов для життя і роботи населення, перш за все, під впливом антропогенного навантаження, відбуваються зміни природного середовища, спрямовані проти людини. В результаті виникає цілий спектр екологічних проблем, пов'язаних із забезпеченням безпеки та захищеності людини і навколишнього його міського середовища.

Ключові слова: екологічна проблема, екологічна ситуація, екологічна політика, місто, велике місто.

Остапчук Т.М.,
преподаватель кафедры управления
муниципальным развитием,
Академия муниципального развития, г. Киев

ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ БОЛЬШИХ ГОРОДОВ

Аннотация. Появление, существование и развитие крупных городов касается всех компонентов природной среды. Несмотря на стремление к созданию в крупных городах наиболее комфортных условий для жизни и работы населения, прежде всего, под влиянием антропогенной нагрузки, происходят изменения природной среды, направленные против человека. В результате возникает целый спектр экологических проблем, связанных с обеспечением безопасности и защищенности человека и окружающей его городской среды.

Ключевые слова: экологическая проблема, экологическая ситуация, экологическая политика, город, большой город.

Ostapchuk T.,
Lecturer of she chair of municipal development
management,
Academy municipal administration, Kyiv

ENVIRONMENTAL PROBLEMS OF LARGE CITIES

Summary. In dealing with the nature of humanity reached the extreme limit, if there is a general question about the possibility of the continued existence of human civilization. Already widely recognized that the most important cause of the ecological crisis, which is society is ignorance or disregard of the laws of nature, thoughtless, consumer attitude towards the environment and its resources.

Environmental problems now prevalent almost everywhere. This means that they do not pose a threat to life certain groups of people, and humanity in general, not specific regions or countries, and the entire planet.

Ecological situation of cities is extremely difficult, pressure on the environment increases. Pollution and depletion of natural resources continue to threaten human health, environmental safety and economic stability of the state. So for the successful resolution of complex environmental

problems of large cities first need to switch strengthening environmental awareness at the individual and at the societal level.

The growth of concentration of people, industry and vehicles accompanied by significant changes in natural landscapes and conditions in the cities and suburbs, the emergence of these specific natural phenomena, deteriorating environmental quality of urban environment. In cities sharply exacerbated environmental problems. Moreover, the complexity of these problems is in direct relation to the size of the city. What city is larger, the more altered the natural environment, the harder it is to solve environmental challenges. Compared to rural areas, most cities in the world has the worst environmental conditions for human life. This is due to the fact that all components of nature in cities change human activity.

The process of urbanization can not be stopped but can be controlled. Change the situation in urban areas is possible only at presence of the competent strategic planning system. The quality of urban policies is critical for any city in the world. That is why they should be involved in the development of "international mind", as is common in developed countries. It should be noted that a safe environment in the future will largely depend on whether we can transform the city so that they become centers of sustainable development and natural part of the ecosystem, not its antithesis, which is possible only with the fruitful cooperation between the authorities and NGOs.

That the main priority of major cities should be the creation of environmentally friendly living conditions of the population and the preservation of its unique natural and historic environment and adoption strategies for environmental policy of clear and consistent implementation of the conservation of the environment.

The problems of large cities affect the residents and most of these problems affect negatively. Yet there are solutions to the problems of mega cities, and soon the problem will have to be resolved. In the near future should be made a determined effort to help improve the environmental situation in large cities, resulting in improving the quality of life in the country, if these actions have been made (on the protection of global environmental disasters), very soon there will be irreversible changes in climate .

Keywords: environmental problem, environmental situation, environmental policy, city, big city.

Постановка проблеми. Актуальність вибраної теми зумовлюється необхідність обґрунтування з одного боку, екологічних проблем великих міст, вирішення яких є передумовою створення сталого екологічного і соціального розвитку держави а також забезпечення екологічних потреб людини, а з другого – все ще недостатньою розробленістю досліджуваної тематики у вітчизняній науці.

Аналіз наукового доробку. На сьогоднішній день внаслідок бурхливого розвитку промисловості, збільшення кількості автотранспорту, розвитку науково-технічного прогресу, неконтрольованої господарської діяльності людини та інших чинників, відбувається погіршення як екологічних так і соціально-економічних умов проживання міського населення. Не зважаючи на наукові розробки В. Шевчука, Л. Мельника, М. Клименка, В. Кучерявого, А. Шапара, Ф. Стольберга, О. Тетіора та інших вчених, зміни, що відбуваються в міських екосистемах є малодослідженими.

Аналіз наукових праць за темою дослідження свідчить, що питання екологічних проблем великих міст не були до цього часу предметом

спеціального дослідження. Окремі праці стосуються лише певних конкретних аспектів досліджуваної проблеми.

Мета статті. Метою є дослідження сучасних екологічних проблем великих міст і пошук шляхів гармонізації відносин природи і суспільства.

Виклад основного матеріалу. З появою на планеті Земля біологічного виду найвищої організації – людини, з її розвитком, розмноженням, міграціями, адаптацією й активізацією діяльності в біосфері почали розвивалися процеси особливого антропогенного характеру. Внаслідок порушення біогеоценозу та забруднення середовища у ХХ-ХХІ ст. масштаби екологічних проблем досягли глобальних розмірів.

Спочатку треба з'ясувати, що таке екологічна проблема. На думку еколога Н.Ф. Реймера, це будь-які явища, пов'язані з впливом людини на природу та оборотними впливами природи на людину та її життєво значущі процеси [6, ст. 568]. Екологічні проблеми нині поширені практично повсюдно. Це означає, що вони створюють загрозу життєдіяльності не окремим групам людей, а людству загалом, не окремим регіонам чи країнам, а всій планеті.

На екологічну обстановку негативно впливають швидко зростаючі міста. За останні 50 років чисельність міського населення в Україні зросла майже на 80 % [3]. Саме у швидко зростаючих містах, особливо у великих, екологічна обстановка оцінюється як дуже напружена. Заклопотаність погіршенням екологічної обстановки в містах і його довгостроковими наслідками перетворилася на одну з найважливіших тем в питаннях розвитку сучасного суспільства.

Місто – це порівняно невелика автономна територія, що являє собою відкриту екосистему, елементи якої пов'язані між собою та з довкіллям потоками енергії, речовини, інформації [5, ст. 73].

Багато хто вважає, що погіршення екологічної ситуації в містах - нове явище, з яким людство зіткнулося кілька десятиліть тому, що зумовлено швидким розвитком промисловості. Але це не так. Екологічні проблеми, пов'язані з розвитком міст, старі як світ.

В даний час в містах проживає більше половини населення Землі. Урбанізація, з одного боку, покращує умови життя населення, з іншого - призводить до витіснення природних систем штучним, забрудненням навколишнього середовища, підвищенням хімічного, фізичного і психологічного навантаження на організм людини.

Урбанізація як історичний процес зростання ролі міських поселень досягла значних масштабів. Екологічний аспект урбанізації виражається в тому, що міста все більше концентрують всі види забруднення навколишнього середовища, надаючи прямий і непрямий вплив на значні території. Розвиток урбанізації призвів до формування зон активної взаємодії територіальних спільнот людей з навколишнім природним середовищем. Результатом цього є забруднення та деструктуризація компонентів природного середовища,

насамперед за рахунок виробничої і комунально-побутової діяльності населення та погіршення природних умов життя людей, що негативно впливає на їх здоров'я.

Екологічні проблеми міст, головним чином найбільш великих з них, пов'язані з надмірною концентрацією на порівняно невеликих територіях населення, транспорту і промислових підприємств, з утворенням антропогенних ландшафтів, дуже далеких від стану екологічної рівноваги.

Зростання концентрації людей, промислових підприємств і автомобілів супроводжується значними змінами природних ландшафтів і умов в містах і передмістях, виникненням в них специфічних природних явищ, погіршенням екологічних якостей міського середовища. У містах різко загострюються екологічні проблеми. Причому ступінь складності цих проблем знаходиться в прямому зв'язку з величиною міста. Чим місто крупніше, тим сильніше змінені природні умови, тим важче вирішувати екологічні завдання. В порівнянні з сільською місцевістю більшість міст світу має гірші екологічні умови для життя людини. Це обумовлено тим, що всі компоненти природи в містах змінені діяльністю людей.

Сучасне місто з його потужною соціально-економічної та інженерно-технічною інфраструктурою стає одним з головних винуватців деградації навколишнього середовища. Жителі такого міста стикаються з такими серйозними проблемами, як погане здоров'я і зниження життєвого рівня. Саме зміна здоров'я жителів міста є не тільки показником екологічного стану мегаполісу, а й найважливішим соціально-економічним його наслідком, яке повинно визначати провідні напрямки по поліпшенню якості навколишнього середовища. В цілому на здоров'ї городян впливають багато факторів, особливо характерні риси міського способу життя - гіподинамія, підвищені нервові навантаження, транспортна втома і ряд інших, але найбільше - забруднення навколишнього середовища.

У зв'язку з цим важливо підкреслити, що саме здоров'я міського населення у межах біологічної норми є функцією від економічних, соціальних (включаючи психологічні) і екологічних умов. Крім того, такі умови посилюють глобальні екологічні проблеми і представляють цілком реальну загрозу для інтересів усього людства.

Основною метою функціонування міста повинно бути забезпечення високої якості життя місцевого населення, зауважимо, що великі міста мають свої специфічні проблеми у їх досягненні. Перш за все це екологічні проблеми, які в свою чергу спричиняють демографічні, епідеміологічні, санітарні та інші проблеми, а отже потребують особливого підходу у сфері формування соціального захисту населення великих міст.

Розглядаючи місто як цілісну систему, можна виділити три аспекти, що визначають екологічну безпеку міського населення: це забруднення атмосфери підприємствами і транспортом, низька якість питної води, невідповідність

продуктів харчування необхідним нормам [2]. Проте, якщо споживання питної води або продуктів харчування все ж таки припускає можливості щодо контролю і управління якістю (людина може вибирати, що їй вживати), то екологічний стан атмосфери в сучасному місті продовжує погіршуватись під тиском транспорту та інших техногенних навантажень, вкрай обмежуючи можливості управління ситуацією.

Екологічна ситуація у великих містах, залишається напруженою, що створює низку проблем для мешканців. Причинами такого стану повільні темпи модернізації виробничих циклів з перевагою використання ресурсоемних технологій виробництва, стан системи водовідведення, накопичення значних обсягів відходів, відсутність ефективних способів їх збирання, зберігання та видалення, прояв небезпечних геологічних процесів, недосконалість транспортних розв'язок, низька екологічна свідомість населення, відсутність низки правових норм тощо.

У великих містах екологічна ситуація зумовлена специфічним для них, тісно переплетеними комплексами природних, містобудівних, інженерних, соціально-економічних та інших умов й ускладненими у зв'язку з цим спробами її поліпшення. Вона також характеризується незадовільною здатністю природного середовища до самопідтримання й самовідновлення.

Економічний та соціальний розвиток міст повинен концентруватися на високих технологіях та інноваціях, побудові міжнародної співпраці, вдосконаленні інфраструктури та доступі інвесторів до регіону. Потрібно вдосконалювати управління ресурсами та людським капіталом. У сфері надання послуг особливу увагу потрібно надати освіті та науці, співпраці між наукою і бізнесом, а також оновленню міської інфраструктури і транспорту.

Головною метою стратегії охорони довкілля великих міст повинна бути реалізація принципу сталого розвитку через екологізацію економіки міст, вдосконалення механізмів управління та контролю у сфері охорони довкілля, становлення дієвої системи екологічного моніторингу.

Комплексною стратегією розвитку міст має бути впорядкування та утримання зелених насаджень з метою створення екологічної рівноваги між суспільством і природою, підвищення рівня екологічної свідомості громадян і визначення стратегічних показників екологічного стану та їх покращання.

Пріоритетними питаннями залишаються[4]:

- зменшення навантаження автотранспорту на найбільш забруднені центральні частини великих міст через реалізацію нової транспортної стратегії;
- контроль за станом хімічного забруднення атмосфери не лише в точках перетину магістральних вулиць, але й в межах селітебних територій, особливо дитячих майданчиків, садочків та шкіл;
- подальша модернізація теплоенергетичного господарства міст;
- підвищення рівня забезпечення міст каналізаційними мережами та мінімізації забруднення поверхневих водойм міст комунальними стоками;

- усунення неприємного запаху в містах, який пов'язується з функціонуванням системи водовідведення;
- покращання стану дощової каналізації великих міст (дощові стоки з більшості автостоянок, автопідприємств без очищення потрапляють у відкриті водойми);
- продовження робіт щодо модернізації системи дезінфекції питної води та стічних вод;
- проведення інвентаризація стану очисних систем підприємств;
- вдосконалення систем збору й утилізації будівельного сміття, побутової техніки, різноманітних батарей, протермінованих ліків, ртутних термометрів тощо;
- розробка комп'ютеризованої системи комплексного управління зеленою зоною міст;
- впровадження нових біологічних та хімічних методів боротьби з омелою;
- використання сучасних сумішей в зимовий період з метою захисту зелених насаджень від пошкодження токсичними солями.

Одним з вагомих факторів збереження здоров'я мешканців великих міст є попередження і зменшення дії шуму. Основним чинником впливу акустичного забруднення на мешканців міст є автомобільний, залізничний та авіаційний види транспорту. Джерелами акустичного забруднення великих міст також є окремі промислові підприємства з огляду на їхню недостатню відстань від житлової забудови. У зв'язку зі зростанням об'єму перевезень авіаційним транспортом, протягом останніх років істотно зріс рівень шумового забруднення, значні проблеми створює і залізничний транспорт.

Основним завданням із зменшення рівнів шуму у великих містах є акустичний захист територій поблизу залізничних колій та аеропортів шляхом спорудження антишумових екранів, обмеження руху автотранспорту в центральних частинах міст, а також заміна трамвайної колії на безшумну.

У подоланні сучасної глобальної екологічної кризи визначальним є формування екологічної свідомості, культури і нового екологічного світогляду. Тому підвищення рівня суспільної екологічної свідомості має бути визначено головним пріоритетом екологічної політики будь-якого міста та держави в цілому. Великого значення у формуванні екологічної культури і світогляду, екологічного інформування населення починають відігравати громадські організації екологічного спрямування і ряд благодійних громадських фондів,

впровадження заходів спрямованих на розвиток екологічної освіти й просвіти мешканців міст (створення "зелених класів", гуртків екологічного спрямування формування фондів публічних та шкільних екологічних бібліотек і відеотек), забезпечення постійного інформування населення про стан довкілля.

Потрібно докорінно переглянути ставлення людини до навколишнього середовища. Слід виховувати нове покоління людей (бажано з раннього дитинства), яке б з розумінням ставилося до проблем взаємодії людини і природи і використовувало новітні технології, щоб зберегти те, що ще залишилося.

На підставі аналізу основних екологічних проблем великих міст варто визначити базову мету екологічної політики кожного міста: метою екологічної політики міста є стабілізація та поліпшення стану навколишнього середовища на території міста шляхом формування та реалізації екологічної стратегії як інтегрованого напрямку гармонійного поєднання соціально-економічного розвитку та забезпечення комфортних умов для проживання та відпочинку [1, ст. 242].

Таким чином, основним пріоритетом великих міст має стати створення екологічно безпечних умов життєдіяльності населення і збереження його унікального природно-історичного середовища та затвердження стратегії екологічної політики міста для чіткої та послідовної реалізації завдань охорони навколишнього середовища. Адже у процесі аналізу встановлено, що в Україні сформована нині екологічна політика, яка неспроможна в умовах ринкової економіки результативно та ефективно впливати на процеси соціально-економічного розвитку великих міст, забезпечити якісний рівень збереження довкілля, що відповідав би європейським стандартам, і потребує вдосконалення.

Висновки. У стосунках з природою людство дійшло крайньої межі, коли стоїть загалом питання про можливість подальшого існування людської цивілізації. Вже загально визнано, що найголовнішою причиною екологічної кризи та екологічних проблем, у якій перебуває суспільство, є незнання або ігнорування законів розвитку природи, бездумне, споживацьке ставлення до навколишнього природного середовища та його ресурсів.

Екологічна ситуація міст залишається вкрай складною, навантаження на навколишнє середовище зростає. Забруднення і виснаження природних ресурсів й надалі загрожує здоров'ю населення, екологічній безпеці та економічній стабільності держави. Тож для успішного розв'язання складних екологічних проблем великих міст насамперед потрібен перехід до утвердження екологічної свідомості як на індивідуальному, так і на суспільному рівні.

Процес урбанізації зупинити не можливо, проте його можна регулювати. Змінити ситуацію в містах можна тільки при наявності грамотної системи стратегічного планування. Якість міських стратегій має критичне значення для будь-якого міста світу. Саме тому доцільно до їх розробки потрібно залучати "міжнародні розуми", як це прийнято в розвинених країнах.

Варто зазначити, що безпечне довкілля в майбутньому багато в чому буде залежати від того, чи зможемо ми перетворити міста так, щоб вони стали

центрами сталого розвитку та природною частиною екосистеми, а не її антиподом, а це можливо тільки при плідній співпраці влади та громадських організацій.

Проблеми великих міст відбиваються на жителях і, більшість цих проблем впливають негативно. Але все ж існують рішення проблем мегаполісів, і незабаром проблеми повинні будуть вирішені. Найближчим часом мають бути проведені рішучі дії, що сприяють поліпшенню екологічної обстановки великих міст, що призведе до підвищенню якості життя в країні, якщо ж ці дії не будуть зроблені (щодо захисту від глобальних екологічних катастроф), то дуже скоро відбудуться незворотні зміни в кліматі планети.

Список використаних джерел:

1. Васюта О. А. Екологічна політика : національні та глобальні реалії / О. А. Васюта., С. І. Васюта – Чернівці : Зелена Буковина, 2004. – 480 с.
2. Доповідь про стан навколишнього природного середовища у 2012 році м. Київ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.menr.gov.ua/index.php/dopovidi/regionalni/1124-rehionalni-dopovidi-pro-stand-navkolyshnoho-pryrodnoho-seredovyscha-u-2012-rotsi>
3. Екологічний стан українських міст [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/2081472.html>
4. Комплексна екологічна програма на 2012-2016 рр. для м. Львова www.city-adm.lviv.ua/.../Екологічна_програма_Львів_2011_текст_заходи_на_19_01_2012.doc
5. Мариненко В.О. Екологічні аспекти розвитку великого міста / В.О. Мариненко // Актуальні проблеми державного управління на новому етапі державотворення : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 31 трав. 2005 р. : у 2 т. – К. : Вид-во НАДУ, 2005. – Т. 2. – С. 73–77.
6. Реймерс Н. Ф. Природопользование. Словарь-справочник / Н. Ф. Реймерс – М.: «Мысль», 1990. – 639 с.

References:

1. Vasyuta O. A. Ekologichna polity`ka : nacional`ni ta global`ni realiyi / O. A. Vasyuta., S. I. Vasyuta – Chernivci : Zelena Bukovy`na, 2004. – 480 p.
2. Dopovid` pro stan navkoly`shn`ogo pry`rodnogo seredovy`shha u 2012 roci m. Ky`yiv [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu : <http://www.menr.gov.ua/index.php/dopovidi/regionalni/1124-rehionalni-dopovidi-pro-stand-navkolyshnoho-pryrodnoho-seredovyscha-u-2012-rotsi>
3. Ekologichny`j stan ukrayins`ky`x mist [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/2081472.html>
4. Kompleksna ekologichna programa na 2012-2016 rr. dlya m. L`vova www.city-adm.lviv.ua/.../Ekologichna_programa_L`viv_2011_tekst_zahody`_na_19_01_2012.doc
5. Mary`nenko V.O. Ekologichni aspekty` rozvy`tku vely`kogo mista / V.O. Mary`nenko // Aktual`ni problemy` derzhavnogo upravlinnya na novomu etapi derzhavotvorennya : materialy` nauk.-prakt. konf. za mizhnar. uchastyu, Ky`yiv, 31 trav. 2005 r. : u 2 t. – K. : Vy`d-vo NADU, 2005. – Т. 2. – pp. 73–77.
6. Rejmerns N. F. Pry`rodopol`zovany`e. Slovar`-spravochny` / N. F. Rejmerns – M.: «Мысль», 1990. – 639 p.

Рецензент: Іванова Т.В. д.держ.упр., професор